

Mikro-ekonomische politikologie

Boekbespreking

Jan de Jonge

Bespreking van J. de Beus, F. Vuijsje (red.), *Politieke Economie*, 1987, Intermediair, Utrecht

---

In *Politieke Economie* zijn artikelen gebundeld die eerder in *Intermediair* zijn verschenen. In de bundel worden tien auteurs geportretteerd, die zich op een uiteenlopende wijze hebben beziggehouden met ekonomische en/of politieke kwesties. Dit varieert van politieke en publieke besluitvorming tot de implicaties van beleid en van aggregatie van individuele voorkeuren tot de beginselen van een rechtvaardige samenleving. In elk hoofdstuk is de wetenschappelijke carrière van één der auteurs beknopt beschreven. Dit wordt aangevuld met een vermelding van de belangrijkste publikaties en afgesloten met een interview. De bundel leest vlot. De portretten zijn van een redelijke kwaliteit. Ondanks de beperkte ruimte zijn de meeste auteurs erin geslaagd om een afgewogen portret te presenteren. 1. Een uitzondering is het portret van Wildavsky, dat geschreven is door In 't Veld. Daar valt geen touw aan vast te knopen.

De bundeling van de op zichzelf staande portretten zou een meerwaarde hebben gehad, indien het werk van de besproken auteurs een herkenbare samenhang had vertoont. De samengebrachte auteurs vormen echter een heterogeen gezelschap. Niet alleen zijn zij afkomstig uit verschillende disciplines, zoals ekonomie, sociologie en filosofie, maar ook vertegenwoordigen zij diverse theoretische stromingen. Het abstrakteniveau dat zij hanteren, loopt sterk uiteen. Bovendien zijn zij het onderling dermate oneens, dat men onmogelijk de indruk kan krijgen dat zij aan een gemeenschappelijk onderzoekprogramma werken.

De titel van de bundel suggereert evenwel, dat we hun werk moeten beschouwen als bijdragen aan de politieke ekonomie. In de inleiding licht De

Beus dit nader toe. Het zijn bijdragen aan een nieuwe politieke economie. Deze is volgens hem in veel opzichten de tegenpool van de oude politieke economie. Helaas werkt hij dit niet zeer helder uit, zodat de lezer in het ongewisse blijft wat er onder politieke economie moet worden verstaan.

In deze bespreking wil ik er op wijzen, dat wellicht de door K. Boulding bedachte term 'ekonomisch imperialisme' een betere benaming voor het gezelschap was geweest. Alvorens dit toe te lichten, ga ik in op de structuur van de bundel.

In zijn inleiding introduceert De Beus een typologie, waarin hij maar liefst zeven soorten (oude en nieuwe) politieke economie van elkaar onderscheidt. Deze typologie kent overigens zodanig heterogene criteria, dat de soorten elkaar overlappen. Vervolgens stelt De Beus, dat de bundel zich concentreert op de stroming, die valt te typeren als de positieve economische theorie van de politiek (blz. 21). Als lezer kijk je daarvan op: Olson, Thurow en Lindblom zijn immers institutionalisten, Elster en Wilensky (neo-) marxisten, terwijl Rawls, Sen en Buchanan de normatieve theorie vertegenwoordigen, zodat alleen Frey door deze definitie wordt gedekt. In feite wordt echter het thema van de (positieve en normatieve) economische theorie van de politiek centraal gesteld. (Vergelijk de verantwoording van de keuze van auteurs, blz. 31).

Eén en ander blijkt niet uit de opbouw van de bundel. Het had voor de hand gelegen de bundel te ordenen rond Buchanan en Frey, terwijl de andere auteurs gegroepeerd hadden kunnen worden rond een aantal thema's. Bijvoorbeeld de thema's 'kollektieve keuzeproblemen' en 'economie en staat'. Onder het eerste thema had men de auteurs kunnen samenvoegen, die zich bezighouden met de relatie tussen individueel en kollektief handelen. De vraagstelling van Sen of het mogelijk is om individuele voorkeuren te aggregeren, die van Elster naar de relatie tussen individuele en kollektieve rationaliteit, en die van Olson naar de logika van het kollektieve handelen, passen hierin. Onder het tweede thema hadden de auteurs een plaats kunnen vinden, die de relaties tussen economische en politieke belangengroepen problematiseren. Dit zijn Wilensky en Lindblom, die het korporatistische model als realiteit en als 'next best' oplossing accepteren, evenals Thurow en Olson, die ingaan op de negatieve gevolgen van 'herverdelende koalities'.

Vanzelfsprekend zijn ook andere indelingen denkbaar. Waar het om gaat is, dat door één of andere ordening de bundel aan structuur zou hebben gewonnen. De complexiteit van het onderzoeksterrein zou dan beter naar voren zijn gekomen. Het was dan zelfs mogelijk geweest om inhoudelijk in te gaan op het verschil tussen 'oude' en 'nieuwe' politieke economie.

Het voorwoord en het inleidende hoofdstuk, dat als titel meekreeg 'Wat is politieke economie?', vertonen sporen van haastwerk. Het betoog is intuïtief en fragmentarisch. Het is ondoorzichtig. Het belangrijkste wat er over het onderwerp kan worden gezegd staat er wel in, maar het valt moeilijk om er

enige lijn in te ontdekken.

In het voorwoord wordt de 'wederopstanding van de politieke economie' verklaard als een reactie op de "kinderlijke noties over algemeen belang, samenhang van beleid, regeringsmacht en effecten van interventies" (blz. 8) van de makro-economie. Dit wekt de indruk, dat de politieke economie weer in de belangstelling kwam omdat zij, vergeleken met die makro-economie, over een superieur theoretisch kader beschikt om de relatie tussen economie en politiek te analyseren.

In de inleiding wordt een indeling gemaakt tussen 'oude' en 'nieuwe' politieke economie. Dit laatste wordt omschreven als de politieke economie van de huidige tijd (blz. 18). Dit wekt de indruk van continuïteit; er zou sprake zijn van een oudere en nieuwere, eigentijdse stroming.

Al die indrukken blijken onjuist. Er is sprake van diskontinuiteit. Het onderzoekprogramma van de nieuwe politieke economie wordt omschreven als de toepassing van de neoklassieke analyse op de politiek (blz. 27). Zij staat tegenover de institutionalistische, marxistische of postkeynesiaanse scholen in de oude politieke economie.

De Beus en Vuijsje hadden het zichzelf, maar vooral ook hun lezers, veel gemakkelijker gemaakt, indien zij niet waren begonnen met de wederopstanding van de politieke economie, maar met de doorbraak van de 'public choice' benadering. Deze benadering combineert twee kenmerken die haar populariteit verklaren. Dit zijn haar mikro-oriëntatie en haar onderzoeksterrein, te weten het gedrag van de overheid. De mikro-oriëntatie sluit aan bij de herbezinning onder ekonomen op de mikrofundering van de economische theorie. Haar analyse van het gedrag van 'politieke ondernemers' sluit aan bij de kritiek op het model van de neutrale welwillende overheid in de gangbare makro-economie.

De public choice benadering onderscheidt zich verder van de makro-economie door zich niet bezig te houden met een theorie over economische politiek, maar met een economische theorie van de politiek. Men vindt bij haar geen onderzoek naar het economische beleid, zoals het inkomensbeleid, het loon- en prijsbeleid of het industrie- en technologiebeleid. Haar theorie handelt over stemgedrag, overheidsuitgaven, koalitiestrategieën en dergelijke. Haar onderzoekprogramma is gericht op het ontwikkelen van een mikro-economische politieke theorie. Zij werpt zich op als een rivaal van de politieke wetenschappen. Vandaar dat het zinvol is om representanten van de public choice benadering te konfronteren met sociologen, politikologen en filosofen, zoals in deze bundel is gedaan. Het hele verhaal over politieke economie en haar vele stromingen had men de lezers dus kunnen besparen.

De Beus en Vuijsje kunnen hebben gedacht, dat als ekonomen die zich bezig houden met vervoersproblemen vervoersekonomen heten en ekonomen die zich interesseren voor bedrijven bedrijfsekonomen, zij de ekonomen die het politieke bedrijf bestuderen best politiek ekonomen zouden kunnen noemen.

De redenering lijkt voor de hand te liggen. Mijns inziens is ze niet korrekt. Deze ekonomen leveren immers geen bijdrage aan de economische theorie, maar aan de politieke theorie. Zij beoefenen niet de politieke economie, maar de economische politieke theorie.

Indien men het terrein van de economische politieke theorie niet tot de (politieke) economie rekent, waartoe dan wel? Ik stel voor hen onder te brengen bij de 'economisch imperialisten' Daaronder versta ik de school die de mikro-economische analyse toepast op de meest uiteenlopende terreinen, zoals kriminaliteit, partnerkeuze, diskriminatie en politiek. Zij werpt zich daarmee op als een rivaal voor de sociale en politieke wetenschappen. Deze school voert de opvatting van L. Robbins, namelijk dat het economische een aspekt is van elk gedrag, tot in de uiterste konsekwentie door. Haar oogmerk is de eenheid van de sociale wetenschappen te vestigen onder haar intellektuele regime. Haar hegomoniale aanspraken ontleent ze aan de opvatting, dat het economische aspekt niets minder dan al het doelgerichte (rationele) handelen omvat. Dit betreft volgens L. von Mises elk handelen, omdat de scheidslijn tussen het 'economische' en het 'niet-economische' samenvalt met de scheidslijn tussen handelen en niet-handelen (Von Mises, 1981, blz. 150). In feite vervalt hiermee het onderscheid tussen 'economische' en 'niet-economische' handelingsmotieven (vgl. o.a. Brunner, 1987, blz.11)

Het economische imperialisme vermoeit zich dus niet met handelingsmotieven. Het legt de handelingsprincipes, dat wil zeggen de logika van het handelen, bloot. Zijn domein omvat al het menselijke handelen. Het analytische gezichtspunt stelt het, als enige onder de sociale wetenschappen, in staat om universele wetten te formuleren. Vanuit deze gedachtengang kunnen de andere sociale wetenschappen hooguit als verbijzonderingen of toepassingen van de economische wetenschappen worden beschouwd. Waar het hier om gaat is treffend verwoord door Hirshleifer (1985, blz 531).

"What gives economics its imperialist invasive power is that our analytical categories - scarcity, costs, preferences, opportunities, etc. - are truly universal in applicability.....Thus economics does constitute the universal grammar of social science"

De logika, waarop het economische imperialisme zich voorstaat, is een vorm van analoog denken. Dit is analogika. Maatschappelijke processen worden voorgesteld als betroffen het marktprocessen. Eén van de neveneffecten is, dat het pure geïdealiseerde marktmodel als norm gaat functioneren. Zo stelt Buchanan markttransakties ten voorbeeld aan politieke transakties. Verschillen tussen interacties in de marktsector en in de publieke sektor hebben volgens hem weinig van doen met verschillen in handelingsmotieven. In beide sferen handelen individuen uit eigenbelang en niet met het oog op een of andere boven-individuele zaak. Het verschil tussen markt- en politieke transakties is, dat de eerste betrekking hebben op deelbare, dus individueel toe te eigenen goederen en diensten, terwijl het in het tweede geval gaat om ondeelbare, kollektief te financieren goederen en diensten. Op de markt kan iedereen zijn eigen voorkeuren volgen. zonder dat dit afbreuk doet aan de

keuzemogelijkheden van anderen. In tegenstelling tot Sen meent Buchanan, dat politieke keuzen niet gebaseerd kunnen zijn op een maatschappelijke nutsfunctie, omdat voorkeuren puur subjectief zijn. Zij zijn derhalve niet vergelijkbaar en niet aggregbeerbaar. Daarom zouden publieke keuzeprocessen eigenlijk onderworpen moeten worden aan het unanimitetsbeginsel.

"The unanimity rule for collective choice is the political analogue to freedom of exchange of partitionable goods in the market" (Buchanan, 1987, blz. 247)

Het unanimitetsbeginsel vormt de normatieve kern van Buchanans politieke filosofie.

De economische politieke theorie onderscheidt niet een belangrijk motief in het rationele politiek-strategische handelen. Als konsekwentie van de ontdekking van een onderscheid tussen economische en niet-economische motieven introduceert zij een mensbeeld en maatschappijbeschouwing. Frey (1985, blz. 156) laat daar geen twijfel over bestaan:

"It can be argued, and there exists considerable evidence, that the economic model of man is the best one existing, and in any case superior to the one used in sociology and political science".

De 'evidence' dat het feitelijke stemgedrag nogal afwijkt van het door de economische politieke theorie voorspelde stemgedrag, kan deze juichtoon kennelijk niet verhinderen.

Laat mij besluiten met een korte opmerking over wat ik onder politieke economie versta. Deze is in veel opzichten de tegenpool van het economische imperialisme. Niet de eenheid, maar de samenhang der sociale wetenschappen staat bij haar centraal. Zij spreekt de andere sociale disciplines niet beleidend toe, maar introduceert concepten uit de sociale en politieke wetenschappen in de economische analyse. Hoewel sommige stromingen zich daar niet altijd van hebben kunnen vrijwaren, mist zij momenteel de megalomane trekken van het economische imperialisme, waarvan het motto schijnt te zijn:

"Bluff your way into social science".

Literatuur

- K. Brunner (1987), Mensbeeld en 'maatschappij'-opvatting, *Rotterdamse Monetair Studies*, nr. 26
- J.M. Buchanan (1987), The constitution of economic policy, *The American Economic Review*, 77(3)
- B. Frey (1985), State en prospect of Public Choice: A European view, *Public Choice*, 46
- J. Hirshleifer (1985), The expanding domain of economics, *The American Economic Review*, 75
- L. von Mises (1981), *Epistemological Problems of Economics*, New York (eerste uitgave: 1933)